

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

**Zahraniční podněty k transformaci dětských domovů
v České republice**

bakalářská práce

Autor práce: Jitka Vávrová
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Toušek

Datum odevzdání práce: 16. 8. 2013

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje aktuálnímu tématu transformace ústavní výchovy, konkrétně transformace dětských domovů v České republice. Vzhledem k faktu, že podobným procesem obměny prošly v minulosti i některé další evropské země, je možné v těchto zemích hledat inspiraci. Z důvodu podobné či z části shodné historie a kultury byly vybrány dvě sousední země - Slovenská republika a Rakouská republika.

Cílem práce je porovnat systém, strukturu, organizaci a pedagogickou činnost v ústavních zařízeních realizujících výchovu dětí bez závažných poruch chování v České republice a ve dvou výše uvedených zemích. Pro dosažení tohoto cíle bylo využito studia a analýzy tuzemských a zahraničních odborných informačních zdrojů a legislativy.

Text je rozdělen do čtyř kapitol. První část je zaměřena na problematiku dětských domovů v České republice, konkrétně na základní charakteristiku těchto zařízení, jejich systém a organizaci, cílovou skupinu, pozitiva a negativa systému ústavní výchovy, trendy transformace a náhradní rodinnou péči. Následující dvě kapitoly jsou vzhledem k cíli práce strukturovány obdobně, přičemž pojednávají o současných podobách realizace ústavní výchovy v dětských domovech v Rakouské republice a ve Slovenské republice. V obou výše zmíněných státech funguje v nějaké podobě profesionální péčovská péče, z tohoto důvodu je jí také v příslušných kapitolách věnován určitý prostor. Poslední část bakalářské práce je věnována porovnání zjištěných informací ve zmíněných zemích.

Porovnání systémů v jednotlivých státech se může stát zdrojem inspirace pro transformaci ústavní výchovy v České republice. Prvním takovým podnětem je sjednocení problematiky pod jedno ministerstvo, například pod Ministerstvo práce a sociálních věcí. Výchovu v ústavních zařízeních ve srovnávaných zemích má v gesci vždy jedno ministerstvo. Zřejmý je také ve srovnání s okolními státy vysoký počet dětí umístěných v ústavních zařízeních v České republice, a to s ohledem na celkový počet dětí v zemi. Jeho snížení by mohla napomoci změna legislativní úpravy, která by řešila umístění dětí do zařízení ústavní výchovy. V sousední Rakouské republice se zřizují

dětské domovy pouze pro nízký počet dětí. V České republice může být dítě umístěno do ústavního zařízení i z důvodu neschopnosti rodičů zajistit hmotné zabezpečení. Ve Slovenské republice tato skutečnost není možná, a proto by bylo vhodné se i v tomto směru nechat inspirovat. Podnětem pro náš současný systém je i rozšíření forem náhradní výchovy, aby bylo možné citlivěji a pružněji reagovat přiměřeně vzhledem k situaci a nedocházelo by k trvalým zásahům do biologické rodiny. V tomto směru se jeví jako nevyhovující současná právní úprava, která umožňuje nařídit ústavní výchovu nebo předběžné opatření na dobu neurčitou. Naproti tomu ve Slovenské republice funguje institut dočasného odnětí dítěte z rodiny na dobu nejvýše půl roku. Bylo by vhodné, aby podobný institut existoval i v České republice, nebo aby se přinejmenším nastavila nejvyšší časově vymezená hranice pro platnost nařízení ústavní výchovy.

Při diskuzích o transformaci systému v České republice v odborných kruzích se nejčastěji hovoří o nahrazení výchovy v ústavním zařízení profesionální pěstounskou péčí. Ta dlouhodobě funguje jak v Rakouské republice, tak ve Slovenské republice. I mezi těmito dvěma zeměmi lze ale nalézt významné rozdíly, z nichž patrně ten nejstěžejnější je formální vztah k dítěti. V prvně jmenované zemi jsou pěstouny fyzické osoby, zatím co ve druhém případě nese odpovědnost k tomu zřízená organizace, s nimiž jsou pěstouni v pracovně právním vztahu.

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with a most current topic – transformation of institutional education; more specifically, with the transformation of children's homes in Czech Republic. Taking into account the fact that also several other European countries had undergone a similar process of change, we may look to them for inspiration. I have chosen two neighbouring countries, Slovak Republic and Austria, because their history and culture is similar or, at least partially, much the same.

The goal of this thesis is to provide a comparison between system, structure, organization and educational activities in educational institutions that provide education of children without serious behavioural disorders in Czech Republic and those two above-mentioned countries. To achieve this aim I have studied and analysed Czech and foreign information resources and legislature in this specialist field.

The body of the text is divided into four chapters. The first part focuses on the issue of children's homes in Czech Republic, more specifically, on the basic features of these institutions, their system and organisational structure, target groups, advantages and downsides of the system of institutional education, transformation trends and substitute parental care. Taking into account the goal of this thesis, the following two chapters follow much the same structure and describe current forms of institutional education in children's homes in Austria and Slovak Republic. As both states provide some forms of professional foster care, a certain part of these chapters deals with this issue. The last part of my bachelor thesis compares the data I gained from the above-mentioned countries.

This comparison of systems in these particular countries may become a source of inspiration for the transformation of institutional education in Czech Republic. First such input is an idea to integrate all these issues under one ministry, for example under the Ministry of Labour and Social Affairs. In considered countries, the education in educational institution is the responsibility of one ministry only. Compared with the numbers from neighbouring countries and taking into account the overall number of children in Czech Republic, it also becomes apparent that the number of children in

educational institutions here is rather high. If a legislation dealing with placing of children in institutional care is proposed, it may help to lower these numbers. In neighbouring Austria, children's homes are being set up only for a small number of children. In Czech Republic, a child may be placed in institutions also because his or her parents are not able to provide material security. In Slovakia, this is not possible. For this reason, it may be advisable to look for an inspiration also here. Another input for our current system is an extension of substitute education so that it would be able to react to the state of affairs more sensitively and flexibly and with respect to the situation as well as without any lasting interferences into the biological family. In this respect, current legal regulations that allow for ordered institutional upbringing or preliminary measure *ad infinitum* are deemed to be unsatisfactory. Conversely, in Slovak Republic there is a legal provision that allows for the child to be removed from its family for a maximum period of half a year. A similar legal provision in Czech Republic would be advisable, or we should at least set a maximum time for applicability of orders for institutional upbringing.

In discussions among professionals on the topic of the transformation of the system in Czech Republic, the most frequently mentioned idea is to replace upbringing in institutional care with professional foster care. This kind of care has already a long and successful track record in Austria and Slovak Republic. However, there are also significant differences between these two countries. Probably the most important one is the formal relation with the child. While in the former a foster parent (carer) is considered to be a natural person, in the latter the responsibility lies with the institution providing care, with which the foster parents have an employment relationship.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 16. 8. 2013

.....

Jitka Vávrová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucímu této bakalářské práce Mgr. Zdeňku Touškovi za odborné vedení, za poskytnutí cenných rad a taktéž za čas, který mi věnoval v průběhu psaní bakalářské práce.

OBSAH	
ÚVOD	9
1. DĚTSKÉ DOMOVY V ČESKÉ REPUBLICE	11
1.1 Základní charakteristika zařízení	11
1.2 Systém a organizace	15
1.3 Cílová skupina.....	16
1.4 Pozitiva a negativa systému ústavní výchovy	17
1.5 Trendy transformace	19
1.6 Profesionální pěstounská péče v České republice	22
2. KINDERHEIME V RAKOUSKÉ REPUBLICE	24
2.1 Základní charakteristika zařízení	24
2.2 Systém a organizace	25
2.3 Cílová skupina.....	27
2.4 Pozitiva a negativa systému ústavní výchovy	27
2.5 Trendy transformace	28
2.6 Profesionální pěstounská péče v Rakouské republice.....	30
2.6.1 Sdružení „Iniciativa náhradní rodina“	30
3. DĚTSKÉ DOMOVY VE SLOVENSKÉ REPUBLICE	32
3.1 Základní charakteristika zařízení	32
3.2 Systém a organizace	34
3.3 Cílová skupina.....	35
3.4 Pozitiva a negativa systému ústavní výchovy	35
3.5 Trendy transformace	36
3.6 Profesionální pěstounská péče ve Slovenské republice	40
4. KOMPARACE	42
5. ZÁVĚR	50
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52
7. KLÍČOVÁ SLOVA	57

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem si vybrala především kvůli probíhající a v médiích probírané transformaci našeho ústavního systému.

Česká republika byla v roce 2003 kritizována Výborem pro práva dítěte OSN, zejména za chybějící individuální přístup, omezování kontaktů dětí s původní rodinou a také za nedostatečnou pomoc dětem při opouštění ústavního zařízení. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zahájilo spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí, připravilo Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011. Je jisté, že se jedná o dlouhodobý proces, jehož úplná realizace potrvá několik let. (Rámcová koncepce MŠMT ČR, 2009, s. 1)

Současný systém péče o ohrožené děti je nevyhovující a má tyto základní nedostatky:

- Roztříštěnost a nekoordinovanost systému.
- Nekoordinovanost systému služeb pro ohrožené děti a rodiny.
- Nedostatečnost sítě náhradních rodin.
- Vysoký počet dětí v ústavní péči a jejich nedostatečná podpora při osamostatňování. (Rámcová koncepce MŠMT ČR, 2009, s. 2)

Transformace systému ústavní výchovy je postupným procesem. Hlavním cílem je dosažení co nejnižšího počtu dětí umístěných dlouhodobě v zařízeních ústavní výchovy, a to za předpokladu posílení prevence.

Podobným procesem transformace prošly v minulosti některé další evropské země, je zde vhodné hledat paralelu a inspiraci. Vybrala jsem si sousední státy a to Rakouskou republiku a Slovenskou republiku, díky podobné historii a kultuře.

Cílem bakalářské práce je porovnat systém, strukturu, organizaci a pedagogickou činnost v ústavních zařízeních realizující výchovu dětí bez závažných poruch chování v České republice a v již zmíněných sousedních evropských zemích.

Bakalářské práce je rozdělena do čtyř kapitol. První část je zaměřena na dětské domovy v České republice, konkrétně na základní charakteristiku zařízení, systém a organizaci, cílovou skupinu, pozitiva a negativa systému ústavní výchovy, trendy

transformace a na náhradní rodinnou péči. Druhá a třetí kapitola pojednává o obdobných zařízeních v zahraničí a to o Kinderheime a o dětských domovech. Poslední kapitola, tj. čtvrtá obsahuje porovnání zjištěných informací.

1. DĚTSKÉ DOMOVY V ČESKÉ REPUBLICE

V následujících podkapitolách se věnuji dětským domovům v České republice, základní charakteristice, legislativnímu vymezení, fungování tohoto zařízení, ale zaměřuji se i na pozitiva a negativa systému ústavní výchovy.

1.1 Základní charakteristika zařízení

Za první předchůdce současných dětských domovů lze pokládat dřívější sirotčince a útulky, které poskytovaly dětem nejnutnější zaopatření. Péče o sirotky a opuštěné děti byla vedena dvěma směry, a to umístováním dětí do rodin a zřizováním ústavů. Péče o opuštěné děti příslušela většinou obcím. Vyšší orgány státní správy přispívaly na provoz jen v malé míře. Úroveň a rozsah poskytované péče se v průběhu historie lišily (Buriánová, 1988, s. 161).

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině upravuje vztahy mezi dětmi a rodiči, např. vyživovací povinnost či rodičovskou zodpovědnost. Nejpodstatnějším zákonem pro dětské domovy je **zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních** (dále jen zákon o ústavní výchově). Tento zákon má v gesci školská výchovná zařízení, těmi jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Kritériem pro umístění dítěte do některého ze školských výchovných zařízení je jejich věk a také to, jestli mají poruchy chování, případně jak jsou závažné. V současné době pro děti bez poruch chování již není nutný předchozí pobyt v diagnostickém ústavu, do dětských domovů jsou umístovány na základě osobní dokumentace (zákon č. 109/2002 Sb., v platném znění). Hygienické požadavky na prostorové podmínky jednotlivých dětských domovů stanovuje **vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých.**

V současné době je náhradní výchova realizována třemi ministerstvy. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky má v gesci školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, Ministerstvo zdravotnictví České republiky kojenecké ústavy a Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky pak zařízení sociální péče a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Dvořák, 2010, s. 10).

Dětský domov je koedukované školské výchovné zařízení, tzn. do zařízení se umisťují jak chlapci, tak děvčata. Cílem dětského domova je pomoci dítěti v nouzi, ve které se ocitá z vážných sociálních nebo výchovných důvodů, například z důvodů zanedbávání (Vocilka, 1999, s. 10). Děti se do dětského domova dostávají tehdy, jestliže se o ně vlastní rodiče nemohou, nechtějí nebo neumějí postarat a v tom nejhorším případě, jestliže jsou děti v rodině týrány či zneužívány. Umístění dětí v tomto zařízení je nejčastěji z rozhodnutí soudu, někdy i na vlastní žádost rodičů. A to na základě soudně nařízené ústavní výchovy nebo předběžného opatření. Ráda bych na tomto místě výstižně definovala tyto dva pojmy.

Ústavní výchovu nařizuje soud v situaci kdy je vážně ohrožena či narušena výchova dítěte nebo nemohou-li rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Stejná instituce může ústavní výchovu ze závažných důvodů prodloužit až o jeden rok po dosažení zletilosti. Toto nařízení je definováno v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, konkrétně v § 46. Než soud nařídí ústavní výchovu je povinen přezkoumat, jestli nejde výchovu zabezpečit dvěma formami, které mají před ústavní výchovou vždy přednost, a to náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jestliže je dítěti nařízena ústavní výchova je soud povinen nejméně jednou za půl roku přezkoumat toto nařízení. Prověruje zejména, zda stále trvají důvody nařízení ústavní výchovy nebo zda dosud nelze dítěti zajistit náhradní rodinnou péči (Dvořák, 2007, s. 7). Za tímto účelem si soud vyžádá zejména zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, dále si opatří vyjádření dítěte, jestliže je ho dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné a v neposlední řadě vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska (zákon č. 94/1963 Sb., v platném znění).

Předběžné opatření je využíváno v případech, jestliže se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoli péče, nebo kdy byl vážně ohrožen či narušen život či příznivý vývoj dítěte. I

toto opatření vydává soud při řešení nenadálé akutní situace jedince či nebezpečí z prodlení a upravuje ho zákon č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Předběžné opatření se vydává na dobu jednoho měsíce, ale může být prodlouženo o jeden měsíc a to opakovaně, jen nesmí celková délka předběžného opatření přesáhnout půl roku. Je krátkodobého trvání a musí být následně soudně dořešeno a to dvěma způsoby, buď je předběžné opatření zrušeno, nebo je nařízena ústavní výchova. Jestliže je návrh na předběžné opatření podán orgánem sociálně-právní ochrany dítěte musí o něm soud rozhodnout do čtyřiaadvaceti hodin od podání návrhu (Dvořák, 2007, s. 9).

Dětský domov pomáhá dítěti překlenout dobu, než se situace v rodině vyřeší. Nedojde-li k úpravě rodinných poměrů, měly by děti v ideálním případě odcházet do náhradní rodinné péče (zákon č. 94/1963 Sb., v platném znění), ale v České republice jsou dlouhodobě umístěné v ústavních zařízeních. Za tuto skutečnost je Česká republika kritizována ze strany Rady Evropy, Výboru pro práva dítěte OSN, Evropského soudu pro lidská práva.

Děti umístěné v dětských domovech se vzdělávají ve školách, které nejsou zpravidla součástí dětského domova, měly by navštěvovat školy v blízkosti příslušného dětského domova (Řepová, 2004, s. 265). Dítě by mělo být umístěno do zařízení co nejbližšímu bydlišti rodičů, jak vyplývá z Úmluvy o právech dítěte, protože dítě má nárok na pravidelný osobní kontakt s rodiči.

Dětské domovy jsou financovány převážně ze státního rozpočtu a to u všech typů tohoto zařízení. Konkrétní financování se uskutečňuje podle počtu nezletilých osob umístěných v tomto ústavu, tzv. dotací „na hlavu“ (Hubálek, 2006, s. 72).

Přestože zařízení ústavní výchovy vytváří poměrně kvalitní podmínky pro zajištění chybějící péče, nedokáže nikdy nahradit rodinné prostředí a poskytnout jedinci optimální individuální péči. Díky dlouhodobému pobytu v zařízení ústavní výchovy, zpřetrhání rodinných vazeb a absence možnosti vytvoření vazby nové, může u dětí a mládeže dojít k tzv. hospitalismu.

Hospitalismus je souhrn duševních symptomů, které se objevují u dítěte, které dlouhodobě pobývalo v různých zařízeních, nejčastěji v nemocnici. Příčinou je

nedostatek pevných citových vazeb. Mění se chování dítěte a dítě je v porovnání se svými vrstevníky opožděno (Vokurka, Hugo et al., 2007, s. 379).

Psychickou deprivaci, která je s hospitalismem spojená, chápeme jako nedostatečné uspokojování základních psychických potřeb po dlouhou dobu. Podle Langmeiera (2006, s. 289) řadíme mezi základní psychické potřeby:

- potřeba podnětové proměnlivosti,
- potřeba kognitivního řádu,
- nezbytnost emoční vazby,
- potřeba autonomie,
- nezbytnost otevřené budoucnosti a akceptované minulosti.

Nebezpečí neuspokojení některé z těchto potřeb je v zařízeních ústavní výchovy vysoké. Důsledky deprivace se většinou projeví až v dospělosti a výsledkem může být špatná integrace do společnosti spojená s problémy v osobním životě.

Přijetí do dětského domova znamená velký nápor na dětskou psychiku, dítě přichází z prostředí, na které je zvyklé. Je nuceno se rychle vypořádat se zásadní změnou. Dítě nemá s nikým z tohoto zařízení vytvořeno citové pouto. Ve funkční rodině je obklopeno rodiči a popřípadě sourozenci, vše společně prožívají, plánují, důvěřují si navzájem. Oproti tomu v dětském domově je skupina neznámých dětí a dospělých osob. Také ti stejní vychovatelé nejsou přítomni každý den. Je potřeba ke každému nově přichozímu dítěti přistupovat empaticky a profesionálně, co nejrychleji odhadnout jeho psychické rozpoložení a přizpůsobit své jednání dané situaci.

Zázemí fungující rodiny je pro každé dítě nenahraditelné. Někdy bohužel péče rodičů představuje pro dítě bezprostřední ohrožení a následné odloučení od rodičů záchranu. Mnohým dětem se až v prostředí dětského domova dostane uznání, dobrého slova, pohlázení a bezpečného zázemí. Čím déle dítě je umístěné v dětském domově, tím více špatné vzpomínky odeznívají. Děti zapomínají na zlé vzpomínky, co v rodině zažily a věří, že se situace zlepší. Pracovníci dětského domova se snaží vytvářet v mysli dítěte dobrý obraz rodičů, i když si o jejich rodičích nemusejí myslet nic dobrého, protože kritikou původní rodiny by jen ranily své svěřence. Děti si rodiče idealizují,

milují je a touží po fungující rodině, i když kontakt s rodiči přináší často zklamání (Solaříková, 2008, s. 22).

1.2 Systém a organizace

Nejtěžejším legislativním dokumentem je již zmíněný zákon o ústavní výchově. Dětské domovy mají svého zřizovatele, ve většině případů se jedná o příslušné kraje, ale může jim být i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy nebo také například Magistrát hlavního města Prahy. V současnosti najdeme i školská výchovná zařízení, která jsou zřizována soukromou osobou, takovýchto zařízení je 6 v celé České republice (Rejstřík škol a školských zařízení, online). V tuzemsku nalezneme i dětské domovy zřizované církví, konkrétně tohoto typu jsou v provozu 3 tato zařízení (Rejstřík škol a školských zařízení, online). Celkový počet činí 146 dětských domovů bez ohledu na zřizovatele. Kontrolní činnost vykonává Česká školní inspekce České republiky.

Dětem je poskytováno plné přímé zaopatření v oblasti ubytování, stravování, ošacení, vedle toho učební potřeby a pomůcky. Hradí se jim náklady na vzdělávání a na zdravotní služby, léky a zdravotnické prostředky. Je jim poskytované kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu ze zařízení. Dále jsou dětem plně hrazeny náklady na dopravu do školy (zákon č. 109/2002 Sb., v platném znění). Taktéž mohou být placeny potřeby pro využití volného času a rekreaci, náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost. Také jim mohou být poskytnuty finanční prostředky na soutěžní akce a na dopravu k osobám odpovědným za výchovu (zákon č. 109/2002 Sb., v platném znění).

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v dětských domovech je rodinná skupina. Způsob života a prostředí je podobné životu v rodině. Tvoří ji nejméně 6 a nejvíce 8 dětí zpravidla různého pohlaví a věku (zákon č. 109/2002 Sb., v platném znění), které žijí v samostatných bytech, kde mají své pokoje, obývací pokoj, chodbu, kuchyň a sociální zařízení. Tímto dochází k poskytování dostatečného soukromí a intimity. Děti by se měly podílet na všech domácích pracích (vaření, praní, žehlení, nakupování). Tímto krokem by měly být vedeny k samostatnosti a k následnému

zařazení do praktického života (Solaříková, 2008, s. 23). Sourozenci se zařazují do stejné rodinné skupiny, výjimečně je možné sourozence zařadit každého zvlášť a to převážně z výchovných důvodů. V dětském domově je možné v jedné budově nebo ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin (zákon č. 109/2002 Sb., v platném znění). V jedné rodinné skupině by se měli střídat dva pracovníci převážně formou krátkého a dlouhého týdne, většinou dvě vychovatelky, ale ideálem by byli vychovatel a vychovatelka (Solaříková, 2008, s. 23).

Dětské domovy poskytují dětem nepřetržitou péči. Výchovu dětí vykonávají převážně vychovatelé, noční dohled zajišťují asistenti pedagoga. Dalšími zaměstnanci jsou sociální pracovníci a pedagogové volného času. Přes den se o jednu rodinnou skupinu starají dva zaměstnanci – vychovatelé, kteří se střídají převážně formou krátkého a dlouhého týdne. Podle Statistické ročenky školství 2012/2013 je ve všech zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice na postu vychovatelů včetně vedoucích vychovatelů 2632 celkem, z toho 1740 žen a 892 mužů. Z těchto údajů je patrné, že vychovatelky převažují nad vychovateli.

Výchova dětí v dětských domovech má jeden hlavní úkol a to připravit děti na návrat zpět do prostředí, ze kterého byly odebrány, respektive na plnohodnotné začlenění se do společnosti. Každý dětský domov se snaží připravovat děti na další samostatný život, jak ve školní přípravě, tak ve specifických činnostech, jako je například společenské chování nebo údržba a práce v domácnosti.

1.3 Cílová skupina

Do dětských domovů jsou zařazovány děti se soudně nařízenou ústavní výchovou nebo předběžným opatřením, které nemají závažné poruchy chování. Zpravidla je toto školské zařízení pro výkon ústavní výchovy určeno pro děti od 3 do 18-ti let věku, popřípadě do 19-ti let, případně do ukončení přípravy na budoucí povolání, nejdéle však do 26-ti let věku (zákon č. 109/2002 Sb., v platném znění). Taktéž se do dětských domovů umisťují děti zdravé, nemocné, nalezené, ale i děti tělesně či duševně

postižené. Dětský domov je rovněž určen pro nezletilé matky s jejich dětmi (zákon č. 109/2002 Sb., v platném znění).

1.4 Pozitiva a negativa systému ústavní výchovy

Nejprve bych se věnovala pozitivům ústavní výchovy. Děti v dětských domovech mají nad sebou neustálý dohled ze strany pracovníků. Také jsou navštěvovány kurátorem pro děti a mládež a to jednou za čtvrt roku. Dětské domovy jsou pravidelně kontrolovány ze strany České školské inspekce a zřizovatele. V tomto zařízení jsou jednoznačně stanovené mantinely, mají povinnost dodržovat určité standardy, namátkou ve stravování či hygienických podmínkách. Ústavní výchova má nezastupitelnou pozici ve společnosti. Působí v ní lidé, kteří mají kladný vztah k dětem a umožňují jim prvně prožít postoj důvěry k dospělému jedinci. Je žádoucí, aby společnost podpořila urychlení nezbytných obměn. Školská výchovná zařízení mají své nedostatky, ale jsou jedinou možností pro některé děti (Janský, 2004, s. 98). Ústavní výchova také ochraňuje dítě od rozvráceného rodinného systému a nastavuje normy, pomocí kterých si děti uvědomují odpovědnost za své chování (Janský, 2004, s. 93).

Jedním z nedostatků ústavní výchovy je mezirezortní rozdělení. Kdy ústavní výchova spadá pod tři ministerstva, a to Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstvo zdravotnictví ČR a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Sjednocení by vedlo k lepší komunikaci mezi úředníky a ke zrychlení procesu. Tuto mezirezortní roztržitost kritizují odborníci z různých sfér, např. Bubleová a Kovařík (2003, s. 6 – 7) či Bittner (2007, s. 13 – 14) nebo Kukla (2004, s. 232).

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nejsou dostatečně diferencována. Děti jsou zde umísťovány na základě odlišných důvodů (např. úmrtí rodičů, zneužívané děti). Dříve bylo možné umístit dítě po dětského domova jen za předchozího pobytu v diagnostickém ústavu, tady ale nastávalo nebezpečí v podobě kontaktu dětí bez poruch chování s jedinci s poruchami chování případně s jedinci se zkušeností se sociálně patologickými jevy.

Negativa ústavní výchovy mohou mít příčinu i v nevhodné organizaci činností vychovatelů ve školských výchovných zařízeních a neuspokojivé informovanosti dětí a mládeže umístěných v těchto zařízeních. Vychovatelé v dětských domovech svoji pozornost přednostně upínají na činnosti jako je příprava dětí na školu, úklid, praní a zajišťování stravy. Na činnosti, které by aktivně rozvíjeli děti, poté zbývá jen velmi málo času (Škoviera, 2007, s. 106). Dalším závažným nedostatkem je neinformování dětí o jejich situaci, děti vyrůstající v ústavních zařízeních napadají otázky typu: proč jsem v domově? Jak dlouho tady budu? Co bude dál? Ale většinou se nenajde nikdo kompetentní, kdo by jim na ně odpověděl. Jak dokládá výpověď jedné dívky vyrůstající v dětském domově (Škoviera, 2007, s. 102). S dítětem, které je umístěné v ústavní výchově je žádoucí úměrně k jeho věku a rozumové vyspělosti zodpovědět jeho případné dotazy, týkající se přítomnosti, minulosti (co se stalo, co bylo špatně) i budoucnosti. Vychovatel by měl hledat způsob jak veškeré etapy života dítěte smysluplně propojit (Škoviera, 2007, s. 122 -125).

V praxi se ukazuje, že děti jsou umisťovány do ústavního zařízení nejčastěji z důvodu nepříznivé sociální situace rodiny. Na rodiče, kteří se potýkají se sociální nouzí, převážně kvůli nevyhovujícím bytovým podmínkám, je často nahlíženo jako na rodiče neplnící své povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, tj. řádně nepečují o nezletilé dítě, zejména o jeho zdraví (Bittner, et al., 2007, s. 30). Tento nedostatek by šel snadno napravit, postačovala by k tomu úprava legislativy. Jako inspirací by nám k této úpravě mohl sloužit slovenský zákon č. 36/2005 Z.z., o rodině. V této zákonné normě je uvedeno, že **za vážné porušení či ohrožení výchovy, tedy důvodu odebrání dítěte, se nepovažují nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů dítěte**. U nás takovéto vymezení v legislativních normách schází, tímto bohužel dochází k upřednostňování materiálních podmínek před emocionálním zázemím rodiny. K odebrání dítěte z rodiny se soudy přistupují, i když rodině nebyla poskytnuta žádná systematická pomoc a podpora či sociální služba a nedošlo k přijetí žádných preventivních opatření (Bittner, et al., 2007, s. 30 - 31).

K dalším nedostatkům systému ústavní výchovy patří vysoký počet dětí umístěných v ústavech, díky této skutečnosti není jednotlivcům umožněn individuální přístup.

Příčinou je zejména nedostatečná nabídka podpůrných sociálních služeb a zdravotních služeb určených dětem a rodinám (Matoušek, Pazlarová, Baldová, 2008, s. 7). Vysoký počet dětí vyrůstajících v ústavech kritizuje i Petra Vrtbovská (2007, s. 10).

Děti v ústavech setrvávají dlouhodobě, déle než by bylo nezbytně nutné. Bohužel umístění dítěte do ústavu bývá častým řešením situace ohroženého dítěte, bez poskytování pomoci a podpory biologické rodině, aby byl umožněn návrat dítěte do rodiny. Není hledána možnost dočasného umístění a děti jsou umisťovány rovnou do ústavního zařízení (Bubleová a Kovařík, 2003, s. 6 – 7). Na téměř nemožný návrat do biologické rodiny upozorňuje ve své publikaci i Petra Vrtbovská (2007, s. 10). Dlouhodobé umístění dětí do ústavních zařízení by mohla částečně vyřešit maximální stanovená délka pobytu dítěte, která není dosud stanovena.

Bubleová a Kovařík (2003, s. 6 – 7) spatřují další nedostatky především v praxi neexistující (vyjma několika nestátních organizací) podpoře a sanaci ohrožených rodin a to je závažný nedostatek v preventivní sociální práci. Chybí další alternativy náhradní rodinné péče, např. profesionální pěstounská péče, respitní péče. I Lubomíru Kuklovi (2004, s. 232) schází pestřejší formy náhradní péče, není o všechny děti dostatečný zájem, jedná se převážně o děti vyžadující zvláštní péči. Článek od Bubleové a Kovaříka (2003, s. 6 – 7) podpořily i další organizace, např. Nadace Naše dítě, Občanské sdružení STŘEP, Občanské sdružení DOM, Občanské sdružení Fond ohrožených dětí, Občanské sdružení Liga lidských práv a další.

Žádná instituce a tudíž ani dětské domovy nedokáže dítěti plnohodnotně nahradit rodinu. (Solaříková, 2008, s. 23). Matějček říká: „*Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. To je ten nejlepší vklad, který mu můžeme dát.*“ (1994, s. 17).

1.5 Trendy transformace

Transformace systému ústavní výchovy je dlouhodobým a postupným procesem. V nedávné minulosti proběhla transformace internátního typu domovů na zařízení rodinného typu. Tato zařízení se od sebe odlišují dispozičně a funkčně. Rodinné

jednotky poskytují komplexní zázemí malé skupině dětí. Uplatňují se zde přirozené vztahy pomoci a ochrany. Takové to prostředí podporuje rozvoj sociální komunikace, která je nezbytná pro pozdější úplné zapojení do společnosti (Janský, 2004, s. 97). Škoviera (2007, s. 115) poukazuje na skutečnost toho, že dětský domov rodinného typu vytváří pouze iluzi reálného domova, kdy je problémem to jak se daná skupina deklaruje.

Hlavním cílem transformace je dosažení co nejnižšího počtu dětí umístěných dlouhodobě v zařízeních ústavní výchovy a co nejvíce přiblížit život v ústavech životu v rodinách. V první řadě se usiluje o to, aby děti mohly zůstat ve své původní rodině, pokud nebude možno tomuto dostat, teprve potom zajistí dětem náhradní péči a to rodinného typu. Upřednostňována by měla být pěstounská péče. Hlavní problémem umístění dětí do náhradní rodiny je nezáměr potencionálních pěstounů. Děti žijící v dětských domovech mají své rodiče, které mají přese všechno zlé, co s nimi zažily, rády. Tyto děti nečekají, až si pro ně přijdou cizí lidé (náhradní rodina), ale očekávají příchod své původní rodiny (Solaříková, 2008, s. 26).

Dalším trendem je příprava dětí vyrůstajících v ústavech na budoucí samostatný život. Jedním řešením dětských domovů je možnost zapojení se do projektu Evropské unie „Budoucnost pro Samuela“, který se věnuje programu přípravy dětí z dětských domovů na samostatný život. Podstatou tohoto projektu je bydlení dospívajících dětí ve cvičných bytech, ve kterých si sami hospodaří, vaří si, perou, nakládají s volným časem, zkrátka zažijí plnou odpovědnost. Těmto dětem je poskytnuta pomoc ze strany pedagoga, který do cvičného bytu dochází. V projektu je i pozice koordinátora pro brigády, tudíž děti jsou zapojené i do pracovního procesu. Tento projekt dětem z dětských domovů pomůže určitě v osobní samostatnosti a také v sociálním růstu, protože děti jsou odpovědnější a více přemýšlejí o budoucnosti. Dvořáková (2012, s. 56) uvádí, že mezi nejčastěji vyskytující se problémy dětí bydlících ve cvičných bytech patří:

- neschopnost finančního plánování a spoření,
- nedostatečná orientace v bankovních produktech,
- nesamostatnost při jednání s úřady,

- špatné hospodaření s domácím rozpočtem,
- naivita při uzavírání finančních smluv.

Další možností je využití Domovu na půli cesty, jedná se o zařízení, které pomáhá překonat nepříznivou sociální situaci. Zabývá se jím zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, poněvadž je to jedna z forem služeb sociální prevence. Cílovou skupinou jsou zpravidla mladí lidé do 26-ti let věku a to v první řadě ti, kteří opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Domy na půli cesty jsou především neziskovými organizacemi (zákon č. 108/2006 Sb., v platném znění).

Česká republika se již pokusila o realizaci profesionální pěstounské péče. Od roku 2002 bylo možné, jak vyplývá z legislativy zřizovat institut smluvních rodin, v podstatě rodiny profesionálních pěstounů, kteří by realizovali pěstounskou péči na přechodnou dobu, se svolením a metodickým vedením příslušného diagnostického ústavu. Toto školské výchovné zařízení by mělo smluvní rodiče úkolovat a kontrolovat. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky mělo vyhláškou stanovit podrobnosti pro výběr a přípravu smluvních rodin. A tady se vyskytoval ten nejzásadnější problém, a to zmatečnost stanovaných kompetencí obou ministerstev (rezort školství a rezort práce a sociálních věcí). V roce 2002 absolutně chyběla připravenost na pomoc smluvním rodinám a jejich metodické vedení ze strany zaměstnanců diagnostických ústavů. A ani v danou chvíli nebyli připraveni téměř žádní uchazeči o budoucí smluvní rodiče (Gabriel, Novák, 2008, s. 63). Ústavní soud na konci června roku 2004 část zákon č. 109/2002 Sb. týkající se smluvních rodin zrušil (Gabriel, Novák, 2008, s. 64).

Abych mohla porovnat i statistické údaje týkající se ústavní výchovy jednotlivých států, rozhodla jsem se na toto místo situovat tabulku s počty dětí vyrůstajících v dětských domovech v České republice. Je patrné, že počet dětí, které vyrůstají v dětských domovech, je rok od roku nižší a nižší. Ale stále platí fakt, že jsme jedna ze zemí s dlouhodobě nejvyšším počtem dětí umístěných do ústavních zařízení vzhledem k počtu obyvatel.

Tabulka č. 1: Počty dětí umístěných do dětských domovů v České republice (Statistické ročenky školství, 2013)

Školní rok	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Dětské domovy	4 739	4 704	4 628	4 451	4 442

1.6 Profesionální pěstounská péče v České republice

Tato podkapitola by měla pojednávat o profesionální pěstounské péči, ale jelikož se v České republice tahle forma péče stále nerealizuje, zmíním se stručně o pěstounské péči a následně o chystané profesionální pěstounské péči.

Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče. Pěstouni mají pravomoc zastupovat dítě v omezeném rozsahu, převážně v běžných denních záležitostech. Při řešení zásadních rozhodnutí týkajících se dítěte se pěstouni neobejdou bez souhlasu biologického rodiče, případně zákonného zástupce. Těmi situacemi je např. volba povolání, plánované lékařské zákroky (Gabriel, Novák, 2008, s. 47). **Příbuzenská pěstounská péče** je náhradní výchova realizovaná příbuznými dítěte, zejména prarodiči, ale i tetami a strýci dítěte. V praxi se rozlišují dva typy pěstounské péče, a to pěstounská péče **individuální** a **skupinová**. Individuální pěstounská péče je realizována v běžném rodinném prostředí. Skupinová pěstounská péče probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS dětských vesničkách. SOS dětské vesničky disponují vlastním psychologem, který pracuje jak s pěstounkami, tak s umístěnými dětmi. Tato forma náhradní rodinné péče zaniká dosažením zletilosti dítěte (Gabriel, Novák, 2008, s. 51).

Od června roku 2006 je platná nová forma pěstounské péče a to **pěstounská péče na přechodnou dobu**. V praxi se hojně používá výraz profesionální pěstounská péče. O pěstounské péči na přechodnou dobu rozhoduje soud. Jedná se o péči, kdy biologičtí rodiče dítěte nejsou dočasně, na určitou dobu způsobilí k výkonu rodičovské povinnosti

a o dítě soustavně a kvalitně pečovat, nebo když je v řešení klasická pěstounská péče nebo osvojení. (Gabriel, Novák, 2008, s. 54).

Jak jsem již zmiňovala v předchozí podkapitole, o realizaci profesionální pěstounské péče se Česká republika pokusila a to v roce 2002, ale kvůli zásadním nedostatkům byla v polovině roku 2004 zrušena. V roce 2012 se objevila v médiích informace o skončení kojeneckých ústavů a s tímto spojená realizace profesionální pěstounské péče. Protože péče o děti do 3 let věku, které dříve vyrůstaly v kojeneckých ústavech, by přešla na profesionální pěstouny. Ale aktuálně v České republice chybí 500 profesionálních pěstounských rodin, do nichž by děti mohly jít. Takové pěstounské rodiny, které jsou proškolené, připravené, prošly psychotesty a vědí jak zacházet s dětmi, které jsou zdravotně postižené nebo byly týrané. Najít takovéto pěstounské rodiny je závažný úkol, stát tuto problematiku chce řešit pomocí odměny pěstouna, diskutuje se o měsíčním platu 8 000,- českých korun na jedno dítě a 12 000,- českých korun za dvě děti (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2012, s. 38). Cílem profesionální pěstounské péče je především prevence ústavní výchovy.

2. KINDERHEIME V RAKOUSKÉ REPUBLICE

V následujících podkapitolách se věnuji problematice dětských domovů v sousední Rakouské republice. Tuto evropskou zemi jsem si vybrala především kvůli podobnosti systému ústavní výchovy, dále také z důvodu paralely historie a kultury a v neposlední řadě vzhledem k fungující profesionální pěstounské péči, která má v této zemi již určitou tradici.

2.1 Základní charakteristika zařízení

V Rakousku zařízení ústavní výchovy má v kompetenci Spolkové ministerstvo hospodářství, rodiny a mládeže (Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend). Konkrétně péčí a ochranou dětí a mládeže se zabývá **Zákon o veřejném blahu mladistvých č. 161/1989 (Jugendwohlfahrtsgesetz)**, zákon především upřednostňuje prevenci před umístěním dítěte mimo rodinu. Podrobnější informace o zařízení ústavní výchovy a o jiných sociálně pedagogických zařízeních nalezneme v legislativě jednotlivých spolkových zemí, např. vídeňský zákon č. 36/1990, o veřejném blahu mladistvých na území Vídně. Ve spolkové zemi Salzbursko je tato problematika zakotvena ve dvou legislativních normách a to Salzburger Kinder- und Jugendwohlfahrtsordnung (LGBl. Nr. 83/1992) a Jugendwohlfahrt Wohnformenverordnung (LGBl. Nr. 55/2000). Důležitou roli v rakouském systému mají kraje (distrikt) a jím spravovaný odbor ochrany dítěte. Zajišťují veškeré služby pro rodinu, jejich organizaci a financování (Žurovcová, 2008, s. 44).

Legislativa jednotlivých spolkových zemí je podřízena legislativě rakouského státu, a tudíž s ní musí být vždy v souladu. V Rakousku dochází k posílení výchovného působení rodiny a to především v oblasti prevence pomocí různých sociálních služeb, např. poradenství a podpora. Jestliže nedojde těmito sociálními službami k zajištění blaha nezletilého dítěte, je nutné přijmout výchovná opatření, při kterých je dítě

v rodinném prostředí, jedná se především o sociálně-pedagogickou pomoc a terapeutickou ambulantní péči. Orgán péče o mládež smí zasahovat do rodinných vztahů, jen když je např. při výchově používáno násilí nebo když je dítě tělesně či duševně týrané, tzn. když rodiče ohrožují prospěch dítěte (Křístek, 2006, s. 18). V legislativě je zakotveno, že se tento orgán v první řadě snaží o dohodu se zákonnými zástupci, jestliže k dohodě nedojde, přichází na řadu soud.

Jugendwohnheim je obdoba našeho dětského domova se školou. Do tohoto ústavního zařízení se umísťují mladiství starší 12-ti let věku s poruchami chování, s drogovou závislostí, ale i s duševním onemocněním, bez ohledu na pohlaví (JWH wegscheid, online).

Obdobou dětských domovů jsou v Rakousku sirotčince (Weisenhaus), které se liší pouze ve vlastníkovi zařízení. U sirotčinců jsou vlastníky různé náboženské organizace, kdežto majiteli dětských domovů je stát potažmo příslušná spolková země.

Náklady orgánů sociálně-právní ochrany dítěte hradí spolková země, jsou to např. náklady na podporu při výchově, náhradní rodinnou péči. Obce okresu, ve kterém se výdaje vytvořily, musí přispívat zemské vládě částkou šedesáti procent těchto nákladů. Výše tohoto příspěvku musí být v souladu s odstupňovaným klíčem dle počtu obyvatel (Hubálek, 2006, s. 84).

O úhradu nákladů náhradní péče se dělí nezletilý a jeho rodiče, jestliže jim to dovolují jejich příjmové a výdělkové poměry (Hubálek, 2006, s. 85).

Když si pěstouni zažádají je jim vyplácen pečovatelský příspěvek. Výlohy na tento příspěvek hradí nezletilý a jeho příbuzenstvo, které má vůči němu vyživovací povinnost. Do tohoto příspěvku spadají náklady na obživu, náklady na výchovu a mimořádné náklady (Hubálek, 2006, s. 85).

2.2 Systém a organizace

Do sociálně-pedagogického zařízení jsou umísťovány děti a mladiství na základě soudně nařízeného výchovného opatření, lze přijmout dítě i na dobrovolný pobyt na

základě žádosti zákonného zástupce. Do jakého konkrétního zařízení bude dítě umístěno, rozhoduje úřad péče o dítě. Když je dítě přijato do konkrétního zařízení, vypracovávají se plány pomoci, které slouží k rozpoznání potřeb dítěte a jejich následnému naplňování. Plány jsou každý půl rok aktualizovány a důsledně se kontroluje jejich plnění.

Samozřejmě se v každém zařízení ústavní výchovy klade největší důraz na individualitu dítěte, kdy se upřednostňují individuální potřeby dětí. Zastávají se hodnoty jako je bezpečnost, radost, podpora, rozvoj a spolehlivost (Schloss Neuhaus, online).

V sousedním Rakousku jsou děti zařazovány do sociálně-vzdělávacích bytových skupin (sozialpädagogische Wohngruppe), což je obdoba rodinné skupiny u nás. Každé dítě ze skupiny využívá společných prostor jako je obývací pokoj, kuchyň a jídelní kout, ubytování jsou v jedno nebo dvoulůžkovém pokoji, ke kterému náleží i sociální zařízení (Schloss Leonstein, online).

Dětské domovy poskytují nepřetržitou péči. O děti se starají vychovatelé, pedagogové a sociální pracovníci v bytech či domech. Děti jsou zapojovány do běžných denních činností, jako je vaření či úklid. Přes den o děti pečují dva zaměstnanci, v noci jen jeden. Z hlediska pohlaví převažují ženy nad muži.

I dětské domovy v Rakouské republice jsou koedukovaným zařízení. Stejně jako u nás je to i s umístěním sourozenců, dbá se na to, aby sourozenci nebyli rozděleni a byli situováni do stejné sociálně-vzdělávací bytové skupiny.

V Rakousku je daleko nižší počet dětí žijících v sociálně-pedagogických zařízeních, a to maximálně 8 až 10 dětí nebo mladistvých, kdy je o ně postaráno minimálně 6 pracovníky různé specializace (Klusová, 2006 s. 56).

V sousedním Rakousku vyplývající z legislativy existuje možnost umístit dítě do krizové bytové skupiny (Krisenwohngruppe) a to na základě akutní krize v rodině. Během pobytu se rozhoduje, jestli je možný návrat dítěte zpátky do rodiny nebo jestli bude dítě umístěno do sociálně-pedagogického zařízení. Pobyt by měl být co nejkratší, ale možný je až půlroční setrvání. V průběhu této doby je dítě podrobno diagnostickému vyšetření, a aktivně se spolupracuje s rodiči a s odborem ochrany dítěte (Schloss Neuhaus, online).

2.3 Cílová skupina

Dětské domovy zajišťují péči o děti, o které se nemohou postarat vlastní rodiče. Důvody kvůli kterým se dítě dostane do tohoto zařízení, jsou z důvodu nemoci nebo smrti rodičů, a v neposlední řadě bohužel také z důvodu zanedbávání dítěte nebo týrání a zneužívání. Výjimkou nejsou ani děti s postižením, které vyrůstají v dětských domovech, převážně z toho důvodu, že rodiče si s postižením neumějí poradit.

Do dětských domovů přicházejí děti a mladiství zpravidla ve věkové relaci od 3 do 18-ti let věku, kteří jsou traumatizováni a zanedbáni (Schloss Leonstein, online). Prodloužení pobytu je možné do 21-ti let a to jen za předpokladu speciálně-vzdělávacích potřeb, ze studijních důvodů prodloužení umístění v dětských domovech není možné.

2.4 Pozitiva a negativa systému ústavní výchovy

Velkým pozitivem je skutečnost, že systém náhradní péče o děti je v gesci jednoho ministerstva a to již zmiňovaného Spolkového ministerstva hospodářství, rodiny a mládeže (Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend).

V Rakouské republice jsou upřednostňovány podpůrné kroky před umístěním dítěte mimo rodinu. Odbor ochrany dítěte příslušného kraje má nezastupitelnou roli v poskytování služeb pro rodinu, vždy rozhoduje a koná v nejlepším zájmu dítěte. Také se účastní na tvoření Individuálních plánů péče a to u dětí, které jsou umístěné mimo rodinu. Mezi služby které podporují rodinu, patří krizové intervenční centru a rodinné komunitní jednotky pro krátkodobý pobyt. Obě dvě služby nabízejí krátkodobý pobyt dítěte, již předem se počítá s tím, že se dítě vrátí do původní rodiny. V průběhu pobytu dítěte se intenzivně spolupracuje s rodiči, s odborem ochrany dítěte, soudem a zaměstnanci realizující individuální plán péče o dítě. Během celého procesu musí být

brán ohled na názor dítěte. V krizovém intervenčním centru pobývá dítě nejdéle 6 týdnů (Žurovcová, 2008, s. 44 a 45).

Dalším pozitivem je fungování zařízení, ve kterých dochází k většímu naplnění potřeb dětí, kapacita těchto zařízení je maximálně 8 až 10 dětí v jedné budově (Klusová, 2006, s. 62).

Při soudním řízením ve věcech péče a styku mezi rodiči a dětmi má nezletilý starší 14-ti let způsobilost před soudem samostatně jednat. Soud musí vyslechnout osobně každé dítě, dítě mladší 10-ti let může být slyšeno např. prostřednictvím „soudní asistence pro mladistvé“ (Jugendgerichtshilfe) (Bittner, et al., 2007, s. 37).

2.5 Trendy transformace

Již v sedmdesátých letech dvacátého století se diskutovalo o potřebě vytvoření menších jednotek, protože velké ústavy měly řadu nevýhod, např. potřeby jednotlivců nebyly zohledňovány, výchova a péče nepřipravovala děti na samostatný život (Klusová, 2006, s. 56).

Mezi sociálně-pedagogická zařízení pro děti patří bytové komunity (Wohngemeinschaften) do kterých jsou umisťovány děti od 6-ti do 13-ti let, u bytových komunit pro mladistvé pak mládež od 12-ti do 18-ti let věku. Většinou mají k dispozici jednolůžkové pokoje. Dále do těchto zařízení řadíme chráněné bydlení taktéž chráněné bydlení pro jednotlivce (Betreutes Wohnen; Selbstandig Wohnen=SEWO), zde se poskytuje péče pro mladistvé ve věku od 15-ti do 18-ti let věku, případně do 21-ti let. Do sociálně-pedagogických zařízení spadají ještě SOS-dětské vesničky (Klusová, 2006, s. 56). Vznikly po 2. světové válce v Rakousku, jejich zakladatelem byl pan Hermann Gmeiner. Cílem tohoto zařízení bylo a stále je nabídnout ohroženým sociálním skupinám pomoc a životní perspektivu. V roce 1949 v rakouském Imstu se vytvořila první SOS dětská vesnička. Jelikož je potřeba o ohrožené děti, které byly z nejrůznějších důvodů odejmuty ze své původní rodiny, stále aktuální, vznikají další a další SOS dětské vesničky. Toto zařízení funguje již ve 132 zemích světa.

V Rakouské republice v roce 2000 došlo k reformě ústavní výchovy, kterou byly zrušeny výchovné ústavy a velké dětské domovy. V současné době najdeme dětské domovy jen v podobě malých bytových jednotek pro maximálně 8 až 10 dětí. Spolková země Salzbursko nedisponuje již žádnými dětskými domovy a proto, když potřebuje umístit přechodně dítě do takového zařízení, musí využít služeb jiné spolkové země, ve které se ještě nacházejí dětské domovy (Klusová, 2006, s. 56).

Sociální prostředí v péči o děti a mládež se změnilo a proto dochází i k prosazování nové metodiky práce s klienty. Mělo by se brát více v potaz přirozené prostředí, ze kterého klient pochází. Dochází ke kombinaci institucionální nabídky s adresním přístupem, kdy se hledá individuální řešení u každého klienta, klient se na realizaci této koncepce spolupodílí. Měla by se více rozšiřovat možnost využití autority, tím se zkvalitní práce zaměstnanců institucí pečující o mládež z hlediska klientů (např. lehčí dosažitelnost, telefonická komunikace či komunikace online). Dále se objevuje snaha o zkvalitnění a rozšíření používání nástrojů sociální diagnostiky (Radler, 2012, s. 79).

Pro porovnání s Českou republikou a Slovenskou republikou uvádím taktéž tabulku s počtem dětí, v případě Rakouské republiky se jedná o počet dětí v zařízeních péče o děti, protože rakouská statistika uvádí souhrnné informace. Je patrné každoroční mírné zvyšování tohoto počtu dětí.

Tabulka č. 2: Počet dětí v zařízeních péče o děti v Rakouské republice (Kindertagesheimstatistik, 2013)

Rok	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Počet dětí v zařízeních péče o děti	878	885	974	1 030	1 105

2.6 Profesionální pěstounská péče v Rakouské republice

V Rakouské republice jako ve většině evropských zemí existuje profesionální pěstounská péče a v této zemi má již určitou tradici (Bubleová, et al., 2002, s. 21). V následující části soustředí svou pozornost na sdružení „Iniciativa náhradní rodina“, které se specializuje na záležitosti týkajících se profesionálních pěstounů.

2.6.1 Sdružení „Iniciativa náhradní rodina“

Organizace, která skýtá služby v oblasti náhradní rodinné péče, je Sdružení „Iniciativa náhradní rodina“, koncentruje se na pomoc a podporu pěstounským rodinám a na přípravu budoucích pěstounů (Bubleová, et al., 2002, s. 21). Cílem tohoto sdružení je udělat maximum pro zajištění práva každého dítěte na rodiče (Eltern für Kinder Österreich, online). Sdružení těsně kooperuje s Úřadem pro péči o mládež, jehož provoz se opírá o Zákon o ochraně dítěte. Na základě tohoto zákona může sdružení zprostředkovávat, připravovat a doprovázet pěstounské rodiče, poskytovat speciální výuku, vzdělávací kurzy a další doprovodné programy. Například pro profesionální náhradní rodiče organizují přípravné kurzy na Vídeňské lidové univerzitě, nebo pěstounským rodinám zprostředkovávají odborné přednášky na různá témata, kdy přednášejícími jsou odborníci (lékaři, psychologové atd.). Rodiče si také mohou vyměňovat své zkušenosti a názory a to na setkání pěstounských rodin, které se konají každý měsíc. Všechny činnosti sdružení jsou zdarma a na základě dobrovolnosti (Bubleová, et al., 2002, s. 21).

Sdružení se velkou měrou podílelo na vzniku projektu sociálně-pedagogických rodin. Rodiče, kteří se zapojí do tohoto projektu, získají znalosti týkající se profesionální pěstounské péče, a to během kurzu, který má časovou dotaci 61 hodin. Profesionální pěstouni dostávají finanční odměnu a plné sociální zabezpečení, jako by byli zaměstnaní, a samozřejmě nechybí úhrada nákladů spojená s péčí o dítě. Ze zkušeností sousedící země vyplývá, že tento způsob je ekonomičtější než pobyt dítěte

v dětském domově. Sdružení se snaží o to, aby na náhradní rodiče bylo pohlíženo stejně jako na zaměstnance v dětských domovech a to i v ohledu výše sociálního a finančního zabezpečení (Bubleová, et al., 2002, s. 22).

Dále sdružení napomáhá modelu tzv. „Denní matky“ (Tagesmutter). Týká se to matek v domácnosti, kterým nedělá problém se přes den postarat ještě o další děti kromě svých vlastních. Rodiče dětí celodenně pracují a nechtějí, aby jejich děti navštěvovaly hromadná zařízení. Tyto ženy sdružení školí a připravuje, a také jim náleží určitá finanční odměna (Bubleová, et al., 2002, s. 22).

3. DETSKÉ DOMOVY VE SLOVENSKÉ REPUBLICE

V této kapitole zaměřím svou pozornost na dětské domovy v sousední zemi a to ve Slovenské republice. Tento stát jsem si vybrala především ze stejných důvodů jako u Rakouské republiky, tj. z důvodu podobnosti systému ústavní výchovy, fungující profesionální pěstounské péče a kultury. Více jsem zohlednila naši společnou minulost.

3.1 Základní charakteristika zařízení

Ve Slovenské republice je zakotvena přednost náhradní osobní péče nebo pěstounské péče před ústavní výchovou v **zákoně č. 36/2005 Z.z., o rodině**. Pouze v případech, kdy je výchova dítěte ohrožena nebo narušena a nelze ho svěřit do náhradní ani do pěstounské péče přichází na řadu ústavní výchova. Soud přesně stanoví, do jakého zařízení bude dítě umístěno a následně nepřetržitě sleduje výkon ústavní výchovy. Nevyhovující bytové či majetkové poměry rodičů dítěte nejsou důvodem pro odebrání dítěte z rodiny.

Do zařízení náhradní výchovy se zařazují děti na základě soudního rozhodnutí o ústavní nebo ochranné výchově, na základě předběžného opatření nebo na žádost zákonných zástupců. Poskytují výchovu a péči nahrazující rodinné prostředí. Tato zařízení se diferencují zpravidla podle specifických výchovných potřeb dítěte. Zařízení náhradní výchovy si mohou zřídit síť rodin, které profesionálně vykonávají náhradní výchovu.

Zákon č. 245/2008 Z.z., o výchově a vzdělávání a o změně a doplnění některých zákonů (školský zákon) se ve své deváté části věnuje mimo jiné i speciálním výchovným zařízením. Tímto zařízením jsou diagnostická centra a reedukační centra. Diagnostickou, psychologickou, psychoterapeutickou a výchovně-vzdělávací péči poskytují ve Slovenské republice diagnostická centra. Toto zařízení vypracovává diagnostickou zprávu o dítěti, která později slouží jako vstupní podklad pro zařízení, ve kterém se vykonává ústavní výchova nebo ochranná výchova. Dále se na základě této

zprávy vypracovává individuální reedukační program. Pobyt v diagnostickém centru trvá zpravidla 12 týdnů. Základní organizační jednotkou tohoto zařízení je diagnostická skupina, která se zřizuje pro nejvíce 8 dětí. Diagnostické centrum se podle vnitřní organizace může diferencovat na diagnostické centrum pro děti do 15-tého roku věku a na diagnostické centrum pro děti od 15-tého roku věku dítěte. Zpravidla se přijímají děti obou dvou pohlaví (zákon č. 245/2008 Z. z., v platném znění, s. 70 – 71). Reedukační centrum poskytuje výchovu a vzdělávání s cílem opětovného začlenění do původního sociálního prostředí. Do reedukačních center spadají reedukační dětské domovy, což jsou bývalé dětské výchovné ústavy, a reedukační domovy pro mládež dříve výchovné ústavy pro mládež. Cílem těchto zařízení je výchova a péče o děti s výchovnými problémy a poruchami chování, které mají závažné nedostatky v sociální přizpůsobivosti, že se jejich výchova nedá zvládnout v jiném zařízení (Mikloško, 2008, s. 71).

Dětské domovy má v gesci Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky. Tyto zařízení upravuje **zákon č. 305/2005 Z.z., o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele** a o změně a doplnění některých zákonů.

Financování sociálně-právní ochrany dětí je vícezdrojové, podílí se na něm státní rozpočet, rozpočty obcí, rozpočty vyšších územních celků, mimo jiné i rozpočty akreditovaných subjektů, právnické či fyzické osoby vykonávající opatření sociálně-právní ochrany dětí a sociální péče aj. (Hubálek, 2006, s. 81).

Při financování ústavní výchovy ve Slovenské republice je hlavním zdrojem peněžitých prostředků státní rozpočet. Z něho jsou finance poskytovány rozpočtům vyšších územních celků, které mohou finance poskytnout obci která je zřizovatelem zařízení ústavní výchovy nebo rovnou tomuto zařízení (Hubálek, 2006, s. 82).

Určený orgán sociálně-právní ochrany dětí a sociální péče ve svém územním obvodu je povinen zabezpečit potřebný počet míst v dětských domovech za pomoci finančního příspěvku, poskytuje se ve výši prokázaných skutečných nákladů, nejvýše však ve výši průměrných běžných výdajů na každé dítě (Hubálek, 2006, s. 82).

3.2 Systém a organizace

Dohled nad dětskými domovy získalo začátkem roku 1997 Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky. Tímto krokem se dosáhlo spojení náhradní rodinné péče v působnosti jednoho rezortu. Ústředí práce, sociálních věcí a rodiny má ve své kompetenci metodické a koncepční řízení sociálně-právní ochrany dítěte, na tomto úseku řídí a koordinuje státní správu. Ústředí hierarchicky podřízené státní úřady jsou Úřady práce, sociálních věcí a rodiny, které mimo jiné rozhodují o výchovném opatření, o svěřeni o pěstounské péče (Křístek, 2006, s. 11). Zřizovateli dětských domovů mohou být církve a náboženské společnosti, obce, samosprávný kraj, fyzická či právnická osoba.

V dětském domově poskytují nezbytnou péči, jako je bydlení, stravování, zaopatření. Dále se poskytuje výchova, léčebně výchovná péče, která je zaměřená na odstranění či zmírnění poruch psychického vývoje, osobnostního vývoje a sociálního vývoje dítěte. Samozřejmě je dětem v dětských domovech poskytnuta zájmová činnost, poradenství, kulturní činnost a rekreační činnost.

I dětský domov ve Slovenské republice je koedukovaným typem zařízení.

Dětem v dětských domovech je péče poskytnuta v rámci skupiny. Mohou mít podobu samostatné skupiny či specializované samostatné skupiny, jsou např. pro děti s těžkým zdravotním postižením. Počet dětí v jednotlivých skupinách není legislativou specifikovaný, ale je dán maximální celkový počet dětí v jednom zařízení a to 40 (zákon č. 305/2005 Z.z., v platném znění, s. 52).

Dohled nad dětmi vyrůstající v dětském domově vykonávají vychovatelé a pomocní vychovatelé, kteří se pravidelně střídají. Samozřejmě i dětské domovy ve Slovenské republice poskytují dětem nepřetržitou péči. Stejně jako v České republice i zde převažují v zaměstnání podobného typu ženy.

Péče v rámci dětských domovů je poskytována i prostřednictvím profesionální náhradní rodiny. Profesionální náhradní výchova v rodině poskytuje přechodnou nebo dlouhodobou péči o dítě ze zařízení náhradní výchovy či jiného speciálního výchovného zařízení. V případě profesionální rodiny se o děti starají manželé či fyzická osoba, vždy

zaměstnanci dětského domova. Manželé o děti pečují v samostatných domovech nebo bytech, které jsou vymezenou částí dětského domova. V rodině, která profesionálně vykonává náhradní výchovu, mohou být tři děti, výjimku tvoří jen větší sourozenecké skupiny.

Dětské domovy vypracovávají individuální plány rozvoje osobnosti dítěte. Dále provádějí výchovnou práci s dítětem a sociální práci s dítětem a jeho rodiči. Za každých okolností jsou respektovány sourozenecké a rodičovské vztahy, tudíž je rodičům umožněno své dítěte kdykoliv navštívit. Ve Slovenské republice existuje i možnost přespání rodičů v domově, převážně z důvodu odlehčení odloučení. Dítě může přespát i u rodičů tedy pokud je to ve shodě s jeho individuálním plánem. Když dítě odejde z dětského domova tak s ním toto zařízení ještě dva roky udržuje kontakt.

3.3 Cílová skupina

Do slovenských dětských domovů jsou umisťovány děti na základě nařízené ústavní výchovy, předběžného opatření nebo uložení výchovného opatření, které jsou sociálně a mravně narušené, u kterých byly zjištěny vážné nedostatky v sociální přizpůsobivosti, v osobních vlastnostech a charakteru vývinu. Děti opouštějí dětské domovy zpravidla v 18-ti letech, ale i zde je možnost prodloužení pobytu po podobu přípravy na povolání a osamostatnění se a to do 25-ti let věku. Dříve byl umožněn pobyt i nezletilým matkám se svými dětmi, teď legislativa umožňuje zřídit zařízení pro matky s dětmi.

3.4 Pozitiva a negativa systému ústavní výchovy

Velkým pozitivem je bez jakýchkoliv pochyb možnost ústavní výchovy probíhat v tzv. profesionálních rodinách tato podoba výchovy má přednost před výchovou v samostatných skupinách nebo ve specializovaných samostatných skupinách. Jak již

bylo zmíněno v podkapitole 3.2, profesionálními rodiči se mohou stát manželé nebo fyzická osoba, kteří jsou zaměstnanci dětského domova, musejí mít ukončené úplné středoškolské vzdělání. Příprava na profesionální rodičovství je založena na poskytnutí informací o náhradní rodinné péči, o psychickém, fyzickém a sociálním vývoji dítěte a jeho potřebách, v nábídku praktických zběhlostí ve výchově dětí. Organizují se programy supervize převážně za účelem zvyšování profesionality práce (Klusová, 2006, s. 59).

Ve slovenské legislativě je zakotveno, že za vážné porušení či ohrožení výchovy se nepovažují nedostatečné bytové a majetkové poměry rodičů dítěte a tudíž dítě nemůže být z těchto důvodů odebráno z rodiny (Bittner, et al., 2007, s. 30).

Ve Slovenské republice funguje institut dočasného odnětí dítěte ze stávajícího rodinného prostředí po dobu půl roku, u drogově závislých i delší. Jedná se o opatření, které má povahu nařízení ústavní výchovy se stanovenou časovou maximální horní hranicí. V průběhu tohoto půl roku dochází k efektivní práci s rodinou, aby byl dítěti umožněn co nejdřívější návrat do rodiny (Křístek, 2006, s. 23).

Přesun dětských domovů z rezortů zdravotnictví a školství poskytl několik pozitiv, např. přínos většího množství peněz, možnost umístění sourozenců ve věku do tří i od tří let v tomtéž zařízení. Ale přinesl i několik negativ, zejména se zredukovala kvalita zdravotní péče a úroveň výchovy a vzdělávání (Škoviera, 2007, s. 21).

Sociální rezort zvýšil dynamičnost potřebných obměn v zařízeních, ale některé změny jsou neodborné, chybí zcela diagnostika, dochází také k uniformitě zařízení (Škoviera, 2007, s. 21).

3.5 Trendy transformace

V dnešní době dva samostatné státy – Česká republika a Slovenská republika, měly společnou minulost a to v podobě státu Československa. Posledního dne roku 1992 se Československo rozdělilo. Od roku 1993 tedy mohlo docházet k úpravě do té doby podobných zákonných dokumentů.

Náhradní péče a ochranná výchova ve Slovenské republice byla dlouhou dobu formována socialistickým modelem internátního typu, pro dítě nepřirozeným prostředím plným anonymity, kdy neměl dostatečné podněty na rozvoj své osobnosti, zcela chybělo naplnění základních psychických potřeb. Tento systém byl také charakteristický institucionální roztržitostí. Děti do 3 let byly v kompetenci rezortu zdravotnictví, děti s postižením a systém náhradní rodinné péče měl v gesci rezort sociálních věcí a dětské domovy od 3 do 18-ti let věku, speciální školy internátní a speciální výchovná zařízení byly v gesci rezortu školství. Tato roztržitost systému se projevovala v nejednotném působení na dítě a jeho rodinu, v rozdělávání sourozenců, ve střídání zařízení a ve zcela odlišných podmínkách v jednotlivých zařízeních (Mikloško, 2008, s. 72).

První závažnou změnou byl zákon č. 279/1993 Z.z., o školských zariadeniach, který nově definoval instituce zabývající se ústavní a ochrannou výchovou, výsledkem byla zařízení náhradní výchovy. Začala se opětně zakládat soukromá a církevní zařízení náhradní výchovy (Škoviera, 2007, s. 17).

Před rokem 1996 neznala Slovenská republika pojem profesionální náhradní výchova v rodině. Tímto rokem se ale vše změnilo, byla zřízena profesionální náhradní výchova v rodině, kterou můžeme považovat za profesionální pěstounství (Škoviera, 2007, s. 18). Více k profesionální pěstounské péči v následující podkapitole.

Významná změna, která byla realizována od roku 1997, bylo přesunutí dětských domovů pro děti do tří let věku dítěte z rezortu zdravotnictví a dětských domovů pro děti do tří let z rezortu školství do kompetencí sociálního rezortu. Tento krok byl zpočátku velmi kritizovaný, ale byl zahájením procesu transformace celého systému náhradní péče. V rámci tohoto procesu je klíčová pomoc rodině v krizi prostřednictvím systematické odborné pomoci. Pokud není tato pomoc možná, dítěti se hledají náhradní rodiče. Pokud ani není možné umístit dítě do náhradní rodinné péče, přichází na řadu transformované zařízení náhradní péče, které se přibližuje fungování rodiny. Tento systém poskytl dětem zlepšení kvality života, a také zlepšení materiálního zabezpečení v jednotlivých zařízeních (Mikloško, 2008, s. 72). Pozitivní na přesunu dětských domovů je to, že sociální rezort je schopen flexibilnějších změn legislativy a také dokáže tuto oblast lépe financovat. Zvládá prostřednictvím úřednického tlaku

přehodnotit myšlení ředitelů zařízení, tato snaha je kladně vidět především v umístování dětí do náhradních rodin. Bohužel se ale nepodařilo to, co bylo v této oblasti prioritou a to taková depistáž a sociální práce, aby byly děti jen výjimečně odebírány z biologické rodiny (Škoviera, 2007, s. 18).

Následovalo přemístění dětí s nařízenou ústavní výchovou umístěných ve speciálních základních školách internátních do dětských domovů. Tímto se ukončila výchova ve speciálních základních školách internátních (Mikloško, 2008, s. 72).

Roku 2000 se začala realizovat transformace dětských domovů pod záštitou Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky ve spolupráci s občanským sdružením Úsmev ako dar. Stěžejní jsou změny realizující se ve čtyřech prolínajících se rovinách (Škoviera, 2007, s. 19):

- přeměna výchovných podmínek,
- změna personální struktury,
- transformace prostorového uspořádání v domovech,
- modifikace ekonomických a hospodářských podmínek.

Nejdůležitější myšlenkou je návrat k rodině a rozvoj sociálních dovedností, především sebeobslužné dovednosti (Škoviera, 2007, s. 19).

Slovenská vláda schválila rozpočet v rámci projektu „Transformace výkonu ústavní výchovy v dětských domovech v roce 2004“ ve výši 232 milionů slovenských korun. Tato částka byla určena na reformu dětských domovů, konkrétně na snižování kapacity budov zařízení a rozvoj profesionálních náhradních rodin. Finance byly poskytnuty i na zřizování zařízení pro mladé lidi opouštějící ústavní zařízení a na vzdělávání zaměstnanců ústavních zařízení. Z těchto peněz se mohla podpořit i transformace internátů nebo jejich částí ve speciálních internátních školách. Státním dětským domovům byl přidělen příspěvek ve výši 144 750 000,- slovenských korun, nestátním dětským domovům v celkové výši 4 090 000,- slovenských korun, z těchto financí byly zakoupeny, zrekonstruovány a vybaveny nové prostory (rodinné domy a byty). Dále byl příspěvek poskytnut speciálním mateřským školám internátním, speciálním základním školám internátním a odborným učilištím internátním, jejichž zřizovatelem je stát, ale i shodným zařízením, které zřizují soukromé subjekty (Hubálek, 2006, s. 83).

Roku 2005 se potvrdilo sjednocení ústavní výchovy a to zákonem č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. Z tohoto zákona vyplývá, že by všem dětem, které vyrůstají v zařízeních ústavní výchovy, měla být poskytnuta shodná úroveň výchovy a péče, naplnění potřeb dětí, aby došlo k naplnění Úmluvy o právech dítěte. Mělo by také docházet k naplnění základní filozofie, jejímž cílem je dítěti umožnit návrat do své původní rodiny (Mikloško, 2008, s. 72).

Transformace ústavní výchovy není ve Slovenské republice ukončená. Pokračuje pomoc a péče směřovaná k rodinám, je potřebné směřovat pozornost na změnu postoje osob zainteresovaných v ústavní výchově a také na změnu přístupu společnosti (Filadelfiová, 2008, s. 7).

Opět uvádím počty dětí umístěných do dětských domovů ve Slovenské republice, ale v případě tohoto státu zobrazuji v tabulce č. 4 počty dětí umístěných do profesionálních rodin.

Tabulka č. 3: Počty dětí umístěných do dětských domovů ve Slovenské republice k 31. 12. 2011 (*Úsmev jako dar*, 2011, s. 7)

Rok	2008	2009	2010	2011
Dětské domovy	4 188	4 152	4 064	4 622

Tabulka č. 3 ukazuje v roce 2011 zvýšení počtu dětí, které vyrůstají v dětských domovech. Od roku 2008 docházelo k postupnému snižování dětí v tomto ústavním zařízení, až roku 2011 došlo k navýšení počtu těchto dětí. Následující tabulka č. 4 se pak zaměřuje na počet dětí umístěných do profesionálních rodin, toto číslo se rok od roku zvyšuje. Obě tabulky jsou jasným důkazem, že jakákoliv transformace je dlouhodobá záležitost a pozitivní výsledky nejsou patrné okamžitě.

Tabulka č. 4: Počet dětí v profesionálních rodinách ve Slovenské republice k 31. 12. 2011 (*Úsmev jako dar*, 2011, s. 7)

Rok	2008	2009	2010	2011
Počet dětí v profesionálních rodinách	598	815	994	1 139

3.6 Profesionální pěstounská péče ve Slovenské republice

Ve Slovenské republice od roku 1996 aktivně funguje program profesionální pěstounské péče, oficiálním názvem „profesionálna náhradná výchova v rodine“. Profesionální pěstouni jsou v této zemi zaměstnanci dětského domova. O umístění dítěte do profesionální pěstounské péče nerozhoduje soud, ale ředitel příslušného dětského domova. Dítě vyrůstá v rodině pěstounů, ale kompetence zůstávají řediteli příslušného ústavu. Profesionální rodič má své pravomoci velmi omezené. Každé svěřené dítě do péče je započítáno jako polovina pracovního úvazku. Dítě není předáno do péče konkrétní osobě, jak je to běžné ve většině zemí, ale zůstává v kompetenci ústavního zařízení (Bubleová, et al., 2002, s. 25).

Do profesionální pěstounské péče může být situováno kterékoliv dítě s nařízenou ústavní výchovou. V praxi jsou to ale většinou děti, které nemají velkou možnost dostat se do jiné formy náhradní rodinné péče jako je osvojení nebo klasická pěstounská péče. Z velké části jsou to tedy děti se zdravotním postižením a romské děti (Bubleová, et al., 2002, s. 26).

Pěstounská péče může trvat do 25-ti let věku a to v případě, že se dotyčná osoba stále soustavně připravuje na své budoucí povolání. Profesionální pěstounskou péčí mohou děti opustit v případě změny situace zpět do své vlastní biologické rodiny, této skutečnosti se daří a je to jednoznačně pozitivní trend (Bubleová, et al., 2002, s. 26).

Na profesionální pěstouny jsou kladeny stejné požadavky jako na běžné pěstouny. Ke změnám v požadavcích došlo v roce 2002, od dubna téhož roku musí mít pěstouni

minimálně středoškolské vzdělání a v optimálním případě speciální pedagogiku. Pěstounům je umožněno mít své vlastní děti. Profesionální pěstounskou péči provádějí ve vlastním bytě či domě, ale je zde i ta možnost, že některá nevládní nezisková organizace jim poskytne k těmto účelům objekt. Pěstouny vybírá ředitel příslušného dětského domova, na základě psychologického vyšetření. Může se také řídit vyjádřením Návratu, který má pro tuto práci akreditaci (Bubleová, et al., 2002, s. 26). Nestátní organizace „Návrat“ je příkladem organizace zabývající se náhradní rodinnou péčí, stála u zrodu profesionální pěstounské péče. Tato organizace se od roku 1993 zaměřuje výhradně na náhradní rodinnou péči. Cílem „Návratu“ je přispět ke stvoření tolerantní občanské společnosti, ve které bude starostlivost a péče o veškeré děti založená výhradně na rodinných modelech (Roháček, 2005, s. 24). Organizace provozuje svoji činnost na podkladě akreditace Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky. Činnost organizace „Návrat“ kontroluje krajský úřad, zaměřuje se především na administrativu a finance, protože není zcela schopný posoudit odbornou stránku činnosti organizace (Bubleová, et al., 2002, s. 26). „Návrat“ organizuje pro profesionální pěstounské rodiče specifické pětidenní přípravy (Bubleová, et al., 2002, s. 26). Profesionální pěstounské rodiny mohou využívat běžné sociální služby. Navíc jim nestátní organizace „Návrat“ dává možnost využívat další příležitosti v oblasti vzdělávání, poradenství, asistenty do rodiny a pobyty (Bubleová, et al., 2002, s. 26).

Do jedné rodiny je možné umístit maximálně 6 dětí, maximálně 3 děti na jednoho rodiče. O situování každého dalšího dítěte do rodiny rozhoduje zase ředitel dětského domova po dohodě s profesionálními rodiči (Bubleová, et al., 2002, s. 26).

Profesionální pěstouni jsou zaměstnanci dětského domova se všemi právy a povinnostmi, vyplývající z platného Zákoníku práce. Některá jeho ustanovení lze zachovávat jen obtížně, např. přestávky v práci či dovolenou. Tyto nedostatky vidí pracovníci „Návratu“ jako problematické a tudíž je bude nutné v budoucnu dořešit (Bubleová, et al., 2002, s. 26).

Akreditaci k vykonávání přípravy na profesionální náhradní péče mají Návrat, o. z., Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev jako dar a Miesto pod slnkom, n. o.

4. KOMPARACE

Cílem této bakalářské práce je komparace zjištěných informací. Kvůli přehlednosti jsem zvolila možnost publikovat zjištěná data pomocí tabulky. Z této komparace mohou vyplynout i doporučení pro transformaci ústavní výchovy v České republice. Tabulku jsem vyplňovala z informací z jednotlivých kapitol. Ty nejzásadnější informace jsem formulovala z vět do výstižných hesel. Následuje tedy tabulka, ze které vyvstanou rozdíly vztahující se na dětské domovy v České republice, v Rakouské republice a ve Slovenské republice.

	Ministerstvo, které má v gesci náhradní výchovu	Typ zařízení	Základní organizační jednotka	Počet dětí ve skupině/v zařízení
Česká republika	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky; Ministerstvo zdravotnictví České republiky; Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky	koedukované	rodinná skupina	6 až 8 dětí v jedné rodinné skupině/maximálně v zařízení 48 dětí
Rakouská republika	Spolkové ministerstvo hospodářství, rodiny a mládeže (Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend)	koedukované	sociálně- vzdělávací bytová skupina (sozialpädagogische Wohngruppe)	8 až 10 dětí v jedné budově
Slovenská republika	Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky	koedukované	samostatná skupina	Celkový počet dětí v jednom zařízení nesmí přesáhnout 40

	Na základě čeho jsou děti umístovány do dětských domovů	Vychovatelé v dětských domovech	Důvody umístění dětí do dětských domovů	Cílová skupina
Česká republika	nařízená ústavní výchova; předběžné opatření; vlastní žádost rodičů	převažují vychovatelky, směnný provoz	vážné sociální či výchovné důvody; děti jsou týrány či zneužívány; rodiče se o děti nemohou, nechtějí či neumějí postarat; rodiče nejsou způsobilí hmotně zabezpečit potřeby dítěte	od 3 do 18-ti let věku, maximálně do 26-ti let věku, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání
Rakouská republika	soudně nařízené výchovné opatření; žádost zákonného zástupce	pracovníci se střídají na směny; převažují vychovatelky	o děti se nestarají vlastní rodiče; z důvodu nemoci či smrti rodičů; zanedbávání, týrání nebo zneužívání dítěte; děti s postižením, se kterými si rodiče neumějí poradit	od 3 do 18-ti let věku, maximálně do 21-ti let věku za předpokladu speciálně-vzdělávacích potřeb
Slovenská republika	soudní rozhodnutí o ústavní výchově; předběžné opatření; žádost rodičů	směnný provoz; převažují pracovníce - vychovatelky	vážné ohrožení nebo narušení výchovy dítěte, nelze považovat nevyhovující bytové či majetkové poměry rodičů ; týrání nebo zneužívání dětí; rodiče se o děti nechtějí, neumějí nebo nemohou postarat	od narození do plnoletosti, maximálně do 25-ti let věku do osamostatnění se

	Pozitiva a negativa systému ústavní výchovy	Transformace
Česká republika	mezirezortní rozdělení; zařízení nejsou dostatečně diferencována; nevhodná organizace činností vychovatelů; neuspokojivá informovanost dětí; pro dítě v bezprostředním ohrožení od rodičů představuje záchranu	transformace z internátních typů domovů na zařízení rodinných typů; co nejnižší počet dětí dlouhodobě umístěných v zařízeních ústavní výchovy; profesionální pěstounská péče; cvičné byty
Rakouská republika	v gesci jednoho ministerstva; důraz kladen na prevenci; intenzivní spolupráce s rodiči; vždy brán ohled na názor dítěte	zrušeny výchovné ústavy a velké dětské domovy; organizační skupiny s nízkým počtem dětí; fungující profesionální pěstounská péče
Slovenská republika	možnost ústavní výchovy probíhat v profesionálních rodinách; v pověření jednoho ministerstva; za vážné porušení či ohrožení výchovy dítěte se nepovažuje nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů; profesionální pěstounská péče; fungující institut dočasněho odnětí dítěte z rodiny	zřízena profesionální náhradní výchova v rodině; přesunutí dětských domovů do sociálního rezortu

Z porovnávaných států je patrné, že jak v Rakouské republice, tak ve Slovenské republice má ústavní výchovu pod patronátem vždy jen jedno ministerstvo. V případě Rakouské republiky se jedná o Spolkové ministerstvo hospodářství, rodiny a mládeže. Ve Slovenské republice má v gesci ústavní výchovu Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny. Proto by bylo vhodné tuto agendu sjednotit pod jedno ministerstvo i v České republice. Již dlouhou dobu se poukazuje na nezbytnost jednoho orgánu, který by měl ve své kompetenci celý systém sociálně-právní ochrany dítěte, protože v současné době jak je vidět i v tabulce je v gesci tři rezortů. Například by mohlo dojít ke sjednocení pod Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky.

Z psychologického hlediska je velmi vhodné, že se v dětských domovech nedělají rozdíly mezi pohlavím. Jak je vidět i v tabulce všechny země jsou v typu zařízení za jedno, v České republice, v Rakouské republice a ve Slovenské republice jsou dětské domovy koedukovaným typem zařízení.

V základních organizačních jednotkách jsou odlišnosti vidět již na první pohled. V České republice v dětských domovech je základní organizační jednotkou rodinná skupina, v Rakouské republice sociálně-vzdělávací bytová skupina a ve Slovenské republice samostatná skupina. Ale v jádru věci se jedná o totožnou jednotku jen s odlišnými názvy. Děti žijí v bytě či domě v určitém počtu, podílejí se na každodenních činnostech, jako je úklid, vaření, praní, samozřejmostí je i příprava do školy. Dohled nad dětmi vykonávají pedagogičtí pracovníci, konkrétně vychovatelé. Jelikož dětské domovy poskytují nepřetržitou péči, přes noc se o děti starají asistenti pedagoga. Ženy na těchto pozicích výrazně převažují a to ve všech mých srovnávaných státech.

Počet dětí v základní organizační jednotce se značně odlišuje. V České republice je počet dětí uveden v zákoně o ústavní výchově, v jedné rodinné skupině může být 6 a nejvíce 8 dětí. Z tohoto zákona máme též danou maximální kapacitu zařízení v jedné budově či v jednom areálu a to může být maximálně 6 rodinných skupin. Jednoduchým přepočtem zjistíme, že maximální kapacita jednoho zařízení je 48 dětí. V sousední Rakouské republice již existují jen nízkokapacitní zařízení, ve kterém vyrůstá nanejvýš 10 dětí. Ve Slovenské republice není dán počet dětí v jedné skupině, ale je legislativně

stanoveno, že počet dětí nesmí přesáhnout 40. V tomto bodě je na tom Rakouská republika v přepočtu na počet dětí nejlépe. Česká republika je dlouhodobě kritizována za počet dětí umístěných v ústavních zařízeních, proto bychom si zde mohli vzít příklad, dětské domovy v Rakouské republice fungují pro nižší počet dětí.

Do dětského domova se vždy děti dostanou na základě soudního rozhodnutí, v tomto bodě se všechny tři státy shodují. U nás se jedná o nařízenou ústavní výchovu a předběžné opatření, stejná situace je i ve Slovenské republice. V Rakouské republice se děti do dětských domovů dostávají výchovným opatřením, též z rozhodnutí soudu. I ve všech třech státech je možnost umístit dítě do dětského domova na základě žádosti rodičů či zákonných zástupců.

Z jakého důvodu je dítě umístěné do dětského domova? V podstatě se jedná o totožné důvody, když se rodiče nemohou, neumějí či nechťejí o dítě postarat, týrání či zneužívání dítěte nebo z vážných sociálních a výchovných důvodů. Je zde jedna odlišnost se Slovenskou republikou, ve slovenské legislativě je zakotveno, že za vážné porušení či ohrožení výchovy dítěte se nepovažují nedostatečné bytové a majetkové poměry rodičů, z těchto důvodů není možné odebrat dítě z původní rodiny. Nejspíše absence této formulace v české legislativě může za to, že jsou děti do dětských domovů umisťovány i z „chudoby“, poněvadž rodiče nejsou schopni hmotně zabezpečit svého potomka. Tím bohužel dochází k upřednostňování materiálního zabezpečení před emocemi. Máme taky další námět k řešení a i ke zlepšení situace, podobnou formulaci zakotvit i v české legislativě, tímto krokem by se stanovila nemožnost nařídit ústavní výchovu jen ze sociálních důvodů.

Do dětských domovů jsou umisťovány děti od 3 let věku, výjimkou jsou tato zařízení ve Slovenské republice, zde se děti do dětských domovů umisťují již od narození, protože již u nich neexistují dětské domovy pro děti do 3 let věku. Tato skutečnost má ale svá určitá negativa, např. to, že dětem do 3 let věku není poskytnuta taková zdravotnická péče, jako kdyby byly umístěny do speciálního zařízení. Horní věková hranice je shodně stanovena do 18-ti let věku, tj. do plnoletosti. Existuje možnost pro osoby plnoleté prodloužení pobytu v těchto zařízeních a to na základě smlouvy. Podmínkou je v České republice příprava této osoby na budoucí povolání,

jinými slovy musí stále studovat. Pobyt si může prodloužit až do věku 26-ti let. V Rakouské republice je setrvání v dětském domově možné do 21-ti let věku a to pouze za předpokladu speciálně-vzdělávacích potřeb. Ve Slovenské republice také existuje možnost prodloužení pobytu, jen horní věkovou hranici mají stanovenou odlišnou a to až do 25-ti let věku, do osamostatnění se.

Česká republika by měla v první řadě změnit již zmíněnou mezirezortní roztržitost systému. Dále by bylo v praxi potřeba změnit to, aby sociálně-právní ochrana dětí nezasahovala již do vzniklé krizové situace, ale aby se více soustředila na prevenci. K účelné pomoci by docházelo upřednostňováním spolupráce s biologickou rodinou. Také je zapotřebí daleko více zohledňovat citové potřeby dítěte a ne materiální podmínky. V tomto ohledu bychom si mohli vzít inspiraci ze slovenské legislativy, kde je jasně uvedeno, že za vážné ohrožení a porušení výchovy se nepovažují nedostatečné bytové či majetkové poměry, z těchto důvodů není možné odebrání dítěte z původní rodiny. Za vhodné změny považují ustanovit další formy opatření péče mimo rodinu, tak aby docházelo k citlivějšímu reagování na konkrétní případy a neuskutečňoval by se tak trvalý zásah do rodinného života, jako je tomu momentálně v případě odebrání dítěte, protože k této skutečnosti dochází na základě předběžného opatření či nařízením ústavní výchovy, obě dvě možnosti se soudně vydávají na dobu neurčitou. Inspiraci bychom si mohli opět vzít ze Slovenské republiky, ve které funguje institut dočasněho odnětí dítěte ze stávajícího rodinného prostředí, maximální horní hranice je stanovena na půl roku.

V obou srovnávaných zemích existuje v nějaké podobě profesionální pěstounská péče. Rakouská republika i Slovenská republika se soustřeďují na přípravu či vzdělávání náhradních rodičů a jejich finanční odměnu, včetně sociálního pojištění a dalších benefitů. Rakouské přípravné kurzy kladou větší důraz na dětskou vývojovou psychologii a zdravotnická témata. Na slovenském modelu se mi nejvíce zamlouvá skutečnost, že profesionální rodičové jsou zaměstnanci dětského domova, ředitel tohoto zařízení má tedy určitou pravomoc.

Když porovnáme tabulky č. 1, 2 a 3 vyvstanou nám určité rozdíly. Na první pohled je patrný nízký počet dětí v rakouských zařízeních v přepočtu na počet dětí, sice dochází

ke každoročnímu zvyšování počtu, ale stále je počet nižší než v České republice a ve Slovenské republice. Počet dětí v dětských domovech u nás a ve Slovenské republice je alarmující, přesahuje přes čtyři tisíce dětí. Ve Slovenské republice bych tuto skutečnost přikládala k ještě neprojevené transformaci. U nás je zapotřebí tento počet dětí snížit, např. tím, že bychom více dbali na prevenci v rodinách před umístěním dětí do ústavního zařízení.

5. ZÁVĚR

Problematika transformace ústavní výchovy v České republice je velmi aktuálním tématem, jsme mezinárodními organizacemi (např. Výborem pro práva dítěte OSN) kritizováni především za počet dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních. Už jen z tohoto důvodu je transformace potřebná. Musí nám být jasné, že změna se neprojeví okamžitě, ale že jakákoliv transformace je dlouhodobá záležitost.

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo porovnání systému, struktury, organizace a pedagogické činnosti v ústavních zařízeních realizujících výchovu dětí bez závažných poruch chování v České republice a v některých dalších evropských zemích.

Nejlepší systém ústavní výchovy vykazuje Rakouská republika, dětské domovy jsou nízkokapacitní, klade se důraz na prevenci a přednost má mimoústavní umístění dětí. Také Slovenská republika uskutečnila v tomto ohledu pozitivní změny, profesionální rodiny mají přednost před ústavním zařízením, je zde patrná maximální snaha o sanaci a zachování biologické rodiny dítěte. Na druhé straně Česká republika pořád zůstává v tomto směru opožděná. Systém ústavní výchovy neklade důraz na prevenci a rovnou umísťuje dítě do ústavního zařízení. Legislativa České republiky je na tom asi nejhůře ve srovnání s oběma dalšími státy, protože místo aby pomáhala, občas situaci sociálně-právní ochrany dětí dost komplikuje.

Česká republika by se mohla inspirovat ve Slovenské republice i v Rakouské republice. V první řadě by se jednalo o sjednocení systému ústavní výchovy pod jedno ministerstvo, například pod Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Další problematikou je vysoký počet dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních. Tento problém by se mohl částečně vyřešit úpravou zákonných norem, konkrétně existencí nízkokapacitních zařízení, tak jako je tomu v případě Rakouské republiky. V tuzemsku dochází k tomu, že rodiče nejsou schopni hmotně zabezpečit svého potomka a z tohoto důvodu je dítě umístěno do ústavního zařízení. Tento nedostatek by mohla vyřešit úprava legislativy, stanovila by se nemožnost nařízení ústavní výchovy jen ze sociálních důvodů. Tak jako je tomu v případě Slovenské republiky. Za vhodné změny považují ustanovit další formy opatření péče mimo rodinu, tak aby docházelo k citlivějšímu

reagování na konkrétní případy a neuskutečňoval by se tak trvalý zásah do rodinného života, jako je tomu momentálně v případě odebrání dítěte, protože k této skutečnosti dochází na základě předběžného opatření či nařízením ústavní výchovy, obě dvě možnosti se soudně vydávají na dobu neurčitou. Inspiraci bychom mohli opět najít ve Slovenské republice, kde funguje institut dočasného odnětí dítěte ze stávající rodiny, se stanovenou maximální horní hranicí a to půl roku. Jak v Rakouské republice, tak ve Slovenské republice funguje profesionální pěstounská péče. Přiklání bych se ke kombinaci modelů z obou států. Česká republika by se soustředila na přípravu a vzdělávání náhradních rodičů, byly by zavedené finanční odměny. Upřednostňovala bych profesionální rodiče jakožto zaměstnance určitého dětského domova, už jen díky určité pravomoci ředitele zařízení.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BITTNER, P., et al. *Děti z ústavů!: Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Liga lidských práv. Artron, 2007, 76 s.
2. BUBLEOVÁ, V., et al. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: VÚPSV, Středisko náhradní rodinné péče, 2002. s. 21 – 26.
3. BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. s. 161.
4. DVOŘÁK, J. *Systém náhradní výchovy*. Praha: 2007. s. 7 - 10. Dostupné z: www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf.
5. DVOŘÁKOVÁ, J. Projekt Krok do života 1. In: *Systémy institucionální péče o děti v ČR a v zahraničí: sborník odborné konference s mezinárodní účastí, konané 14. února 2012 v Plzni*. Plzeň: Federace dětských domovů ČR, 2012, s. 44 – 57. Dostupné z: <http://www.fddcr.cz/node/210>.
6. FILADELFIOVÁ, J. *Zvyšovanie kvality poskytovania starostlivosti a výchovy deťom v detských domovoch – zameranie na profesionálne rodiny zamestnancov*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008, s. 7.
7. GABRIEL, Z.; NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 42, 43.
8. HUBÁLEK, M. Státní politika a financování systému péče o ohrožené děti. In: *Právní komparativní studie: Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život*. [online]. Praha: Poradna pro občanství, 2006, s. 68 - 93. [cit. 2013-06-05]. Dostupné z: www.poradna-prava.cz/folder05/studie.pdf.
9. JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. s. 93 – 98.
10. KLUSOVÁ, M. Institucionální péče o ohrožené děti. In: *Právní komparativní studie: Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život*. [online]. Praha: Poradna pro občanství, 2006, s. 44 -67. [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: www.poradna-prava.cz/folder05/studie.pdf.

11. KRŽÍSTEK, A. Systém opatření na ochranu dítěte. In: Právní komparativní studie: *Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život*. [online]. Praha: Poradna pro občanství, 2006, s. 8 - 25. [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: www.poradna-prava.cz/folder05/studie.pdf.
12. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. s. 289.
13. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. s. 17.
14. MATOUŠEK, O.; PAZLAROVÁ, H.; BALDOVÁ, L. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mládeže s důrazem na mladistvé odcházející z ústavní výchovy*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008, s. 7.
15. MIKLOŠKO, J.; ŽARNAY, Š. *Ohrozená rodina na Slovensku v kontexte příčin vyňatia detí z biologických rodín*. Bratislava: Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar, 2008, s. 71, 72.
16. RADLER, H. Aktuální situace v péči o děti a mládež v Rakousku. In: *Systémy institucionální péče o děti v ČR a v zahraničí: sborník odborné konference s mezinárodní účastí, konané 14. února 2012 v Plzni*. Plzeň: Federace dětských domovů ČR, 2012, s. 79. Dostupné z: <http://www.fddcr.cz/node/210>.
17. ŘEPOVÁ, P. Speciální pedagogika osob s poruchami chování. In: *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 251 – 269.
18. SOLAŘÍKOVÁ, K. Dětský domov – náhradní forma péče o dítě (současný stav a výhled do budoucna). In: *Dítě v systému náhradní rodinné péče: sborník z 1. konference, konané 28. listopadu 2008 v Brně*. Brno: Sdružení pěstounských rodin, 2008, s. 21 – 26. Dostupné z: <http://www.pestouni.cz/pestouni/clanky/cz/12/sbornik-prispevku-i-konference-dite-v-systemu-nahradni-pece/>.
19. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. s. 17 – 19, 106, 111 – 117, 122 - 125.
20. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (Teoretická východiska)*. 2. vydání. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1999. s. 9, 10.

21. VOKURKA, M.; HUGO, J.; et al. *Velký lékařský slovník*. Praha: Maxdorf s.r.o., 2007. s. 379.
22. ŽUROVCOVÁ, H. Inspirace od sousedů – podoba ústavní výchovy v Rakousku, Maďarsku a na Slovensku. In: *Děti potřebují rodinu; Inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami: sborník příspěvků z mezinárodní konference, konané 22. května a 23. května 2008 v Praze*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008, s. 42 – 46. Dostupné z: < <http://www.clovekhledacloveka.cz/res/data/000193.pdf>>.

DOKUMENTY

1. Bundesgesetzblatt Nr .161, 1989. Jugendwohlfahrtsgesetz. BGBl. Nr. 161/1989. Dostupné z: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1989_161_0/1989_161_0.pdf.
2. ČESKO. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. Částka 48, s. 3 – 8, 13. Dostupné také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>.
3. ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006a. částka 37, s. 22 - 24. Dostupné také z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf>.
4. ČESKO. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963. částka 53. s. 15, 16. Dostupné také z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf.
5. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011*. [online]. [cit. 2013-06-17]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>.
6. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. [online]. [cit.2013-02-18]. s. 38. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14224>.

7. *Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči.* [online]. [cit. 2012-12-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/transformace-institucionalni-vychovy>.
8. SLOVENSKO. Zákon č. 245/2008 Z. z., o výchove a vzdelávaní. In: *Zbierka zákonů Slovenské republiky*. 2008. Částka 096/2008, s. 70 – 76. Dostupné také z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-245>.
9. SLOVENSKO. Zákon č. 305/2002 Z.z., o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. In: *Zbierka zákonů Slovenské republiky*. 2005. Dostupné také z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-305>.

PERIODIKA

1. BUBLEOVÁ, V.; KOVAŘÍK, J. Prohlášení neziskových organizací ke stavu systému náhradní péče a péče o dítě mimo rodinu. *Náhradní rodinná péče*. 2003. roč. 6, č. 2, s. 6 – 7.
2. KUKLA, L. Mýty a skutečnosti o náhradní péči o děti v ČR. *Pediatric pro praxi*, 2004. č. 5, s. 231-232.
3. ROHÁČEK, M. Starostlivosť o všetky deti má byť postavená výhradne na rodinných modeloch. *Sociální práce*, 2005, roč. 2005, č. 2, s. 24-26.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. *Eltern für Kinder Österreich*. [online]. [cit. 2013-08-05]. Dostupné z: <<http://www.efk.at/text/verein/v-leitbild.html>>.
2. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Statistické ročenky školství – výkonové ukazatele*. [online]. [cit. 2013-06-11]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.

3. *Mitten im leben*. [online]. [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.schloss-leonstein.at/12_DEU_HTML.php?g_currMenuName=einrichtungen> .
4. *Mitten im leben*. [online]. [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.jhw-wegscheid.at/wegscheid/98_DEU_HTML.php?g_currMenuName=einrichtungen> .
5. *Mitten im leben*. [online]. [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://www.schloss-leonstein.at/leonstein/121_DEU_HTML.php?g_currMenuName=einrichtungen> .
6. *Mitten im leben*. [online]. [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://www.schlossneuhaus.at/neuhaus/307_DEU_HTML.php?g_currMenuName=einrichtungen> .
7. *Mitten im leben*. [online]. [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://www.schlossneuhaus.at/neuhaus/311_DEU_HTML.php?g_currMenuName=einrichtungen> .
8. *Regionální informační servis*. [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/projekty-eu/detail?id=64250>.
9. Spoločnosť Úsmev ako dar. *Výročná správa za rok 2011*. [online]. [cit. 2013-06-08]. Dostupné z: <<http://www.usmev.sk/sk/infoservis/vyrocnna-sprava>> .
10. Statistik Austria. *Kindertagesheimstatistik*. [online]. [cit. 2013-06-30]. Dostupné z: <http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bildung_und_kultur/formales_bildungswesen/kiindertagesheime_kinderbetreuung/index.html> .
11. Rejstřík škol a školských zařízení. [online]. [cit. 2013-07-31]. Dostupné z: <<http://rejskol.msm.cz/>> .
12. VRTBOVSKÁ, P. *Změny v péči o děti v České republice*. 2007. [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: <<http://natama.cz/?sid=23/>> .

7. KLÍČOVÁ SLOVA

Ústavní výchova

Dětské domovy

Slovenská republika

Rakouská republika

Transformace